

NOTAS BIBLIOGRÁFICAS

Ernest BELENGUER, *Los Trastámara. El primer linaje real de poder político en España*, Barcelona, Ediciones de Pasado y Presente S. L., 2019, 606 pp. ISBN 978-84- 9497060-3.

Ernest Belenguer ens ofereix una obra imprescindible per conèixer la dinastia que governarà als dos reialmes hispànics al llarg del segle XV, una actualització de l'estat de la qüestió sobre el tema al llarg de les 606 pàgines i les gairebé 1200 notes que la componen, endreçades per capítols. Comença amb un mapa on queda palesa la importància territorial de la dinastia en comparació amb altres reialmes europeus. Segueix amb els arbres genealògics, ben pràctics per situar el lector en la descripció de cada personatge; i acaba amb un profitós índex onomàstic. En el cor del text destaquen dues parts: la primera és relativa al naixement de la dinastia i la seva relació amb la corona de Castella; la segona comença amb el Compromís de Casp i la seva imbricació en la designació d'una nova nissaga reial a la Corona d'Aragó.

La primera part la presenta en vuit punts. En els cinc primers, ens parla de l'origen il·legítim de la dinastia, tot fent un repàs als regnats dels monarques castellans (Enric II, Joan I, Enric III, Joan II, Enric IV) i el que serà el futur de Castella entre les lluites de la noblesa a favor de les dues candidates a la successió, Isabel i Joana. En els altres tres punts resumeix la situació economicosocial de la corona, la relació de la monarquia tinguda per "absoluta" amb les corts de Castella, i les insurreccions a Galícia i al País Basc com a rerefons.

A la segona part del llibre és on s'ocupa de la Corona d'Aragó. S'inicia amb un seguiment exhaustiu dels fets, des de la mort de Martí el Jove (1409) fins a l'elecció de Ferran d'Antequera com a successor de Martí l'Humà (1412). Segueix amb el curt i prudent regnat de Ferran d'Antequera i continua amb els tres capítols més llargs del llibre, els dedicats als reis Alfons el Magnànim, a Joan el Sense Fe i a Ferran el Catòlic. El capítol dedicat al Magnànim, Belenguer descriu els primers anys del regnat al territori peninsular, la reconquesta de Nàpols –que durarà nou anys–, la construcció del nou regne i el no retorn mai més a cap dels altres reialmes, governant amb lloctinents des de Nàpols. Així mateix, ofereix una visió de l'economia del segle XV a la Corona d'Aragó. En el capítol dedicat Joan II, resumeix la complexitat d'aquell regnat, amb les intervencions a Castella i a Navarra; l'episodi de la mort de Carles de Viana amb les seves conseqüències al Principat, així com l'inici de la Guerra Civil Catalana; els enfrontaments amb els remences i amb el comte de Pallars, la invasió del Rosselló per part de França, els darrers anys de regnat i la seva mort. Finalment, el darrer capítol es centra en la figura de Ferran el Catòlic, en el seu matrimoni amb Isabel I de Castella i en les polítiques desplegades als diferents regnes buscant solucions als diferents conflictes. En aquest darrer capítol, Belenguer també aborda el naixement de la Inquisició, l'expulsió dels jueus, la conquesta del regne nassarita de Granada, la recuperació del Rosselló, la defunció de la seva esposa Isabel i la situació en què queda la corona de Castella. I, per finalitzar, ofereix al lector una visió panoràmica de la situació en cada regne de la Corona d'Aragó.

Ernest Belenguier, en definitiva, ens brinda una síntesi de la història política del segle XV sota el comú denominador de la nissaga Trastàmara d'una manera minuciosa, amena i, sobretot, actualitzada.

ELISENDA GRÀCIA I MONT
Universitat de Barcelona

Sabine PANZRAM, Laurent CALLEGARIN (eds.), *Entre civitas y madina: el mundo de las ciudades en la Península Ibérica y en el norte de África (siglos IV-IX)*, Madrid, Casa de Velázquez, 2018, 393 pp. ISBN 978-84-9096-216-9.

El 1985, Hugh N. Kennedy va posar la primera pedra per a una reinterpretació dels processos d'evolució urbana al món islàmic mediterrani amb el seu conegut treball "From *Polis* to *Madina*". Trenta anys més tard, i sota els auspicis del centre RomanIslam (Universitat d'Hamburg), es va celebrar el sisè seminari (2015) de la plataforma d'investigadors sobre la Península Ibèrica a l'Antiguitat, "Toletum", sota el títol "El mundo de las ciudades en la Península Ibérica y el norte de África en la Antigüedad tardía y la Alta Edad Media". Sota un paradigma molt similar al de Kennedy, però posant al dia la recerca al respecte, el seminari, i el volum que se'n va derivar tres anys més tard, pretén difuminar les dues grans barreres que han dificultat el desenvolupament d'una visió global sobre l'evolució de la ciutat romana a la islàmica: els "compartiments estancs cronològics" (en forma d'anys límit com el 711 o períodes històrics com l'Antiguitat Tardana) i la frontera acadèmica entre el Magreb i la Península Ibèrica.

Per assolir aquest objectiu, el volum presenta dues grans seccions: "El mundo de las ciudades en la Península Ibérica" i "El mundo de las ciudades en el norte de África". L'esforç de provocar un fructífer debat es pot veure per la presentació de contribucions de caire general, d'estudis de cas i de caire més historiogràfic. Els capítols, si bé de temàtiques molt concretes, fet comprensible si es té en compte que el volum és fruit d'una reunió científica, deixen en evidència la interconnexió entre el Magreb i Ibèria en molts àmbits (econòmic, religiós, polític, lingüístic i cultural). Tot això s'assoleix al llibre presentant estudis de la ciutat des de la topografia, l'arqueologia, la numismàtica, la historiografia, la filologia i la història de l'art.

El llibre, en accés obert, i que presenta tant autors consagrats en el seu camp com joves investigadors amb propostes engrescadores, és una bona font tant per actualitzar els paradigmes de H. N. Kennedy com per obtenir una visió diacrònica de l'evolució de les ciutats en dues de les regions separades pel Mediterrani que més van interactuar mútuament durant l'Antiguitat Tardana i l'Alta Edat Mitjana.

ARNAU LARIO DEVESA
Universitat de Barcelona

Alan RYDER, *El naufragi de Catalunya: la guerra civil catalana del segle XV*, La Bisbal d'Empordà, Edicions Sidillà, 2021, 431 pp. ISBN 978-84-122240-9-2.

Publicat originalment l'any 2007, Edicions Sidillà proposa aquesta traducció al català d'una de les principals obres d'Alan Ryder (1928-2008) que narra la guerra civil catalana del segle XV, una guerra que va durar deu anys (1462-1472) i que va enfrontar el país amb si mateix. Ryder comença la narració situant Catalunya al mapa i en el seu context històric a l'època del rei Alfons el Magnànim: "A l'inici del segle XV, Catalunya estava a l'altura de la seva sort" (p. 32). A partir d'aquí, l'autor va identificant els conflictes latents que hi havia a la societat i com aquests, amb el pas dels anys, es tensaren i enrocaren fins a arribar a l'esclat de la guerra civil.

La primera part del llibre explica els precedents de la guerra durant el regnat d'Alfons el Magnànim i després de la seva mort (1458), quan el seu germà va ser coronat com a Joan II, donant detall de la lluita pel poder entre els grups polítics de la Biga i la Busca a la ciutat de Barcelona, la tensió entre la monarquia i la Generalitat i la reacció pagesa contra els mals usos feudals.

La segona part del llibre comença amb l'inici de la guerra (1462), quan els bàndols ja quedaren definits d'acord amb els interessos de cada sector social que hi participà. S'hi explica la guerra amb tot detall, referenciant cada fet amb citacions de les fonts documentals que n'informen. És important remarcar que aquesta guerra afectà només el Principat de Catalunya, no cap altre país de la Corona, encara que va ser una guerra en la qual les aliances i pactes amb poders polítics i militars externs van ser una constant per part de tots dos bàndols.

La guerra civil va acabar el 1472 amb la victòria relativa del rei Joan II i amb el pacte entre les parts enfrontades (Capitulació de Pedralbes), però en un país destruït i esgotat. La situació de guerra va continuar entre Catalunya i França pel domini dels comtats de Rosselló i Cerdanya. La tercera part del llibre es centra en l'època del rei Ferran II, que succeí el seu pare des de 1479, i com aquest rei, després del breu alçament pagès de 1484, va voler resoldre el conflicte entre pagesos i senyors amb la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486).

En definitiva, el llibre de Ryder explica el context, els personatges i els fets de manera molt detallada i documentada, amb moltes citacions i referències a documents, cròniques i llibres. És molt recomanable si es vol conèixer aquesta guerra de manera aprofundida.

EUDALD BLANCHÉ COLLET
Institució Milà i Fontanals de Recerca en Humanitats, CSIC